

**XALQARO HUQUQDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISH SOHASIDA
HUQUQIY TARTIBGA SOLISHNI TA'MINLASH VA SAMARALI HUQUQIY
TARTIBGA SOLISH MUAMMOLARI: NAZARIY TAHLIL**

Qahramonova Aziza Ulug'bek qizi

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti magistranti.

azizakhon8800@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13359038>

Annotatsiya. XX asrning ikkinchi yarmida inson va fuqaroning xalqaro huquq va erkinliklari institutining doktrinal qoidalari xalqaro va milliy qonunchilikning boshqa institutlari orasida muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu institut huquqiy davlatning ajralmas qismiga aylandi va jamiyat huquqiy rivojlanishining muhim natijasi bo'ldi. Zamonaviy jamiyatda huquqiy tartibga solish muammolari va inson huquqlarini himoya qilish zarurati yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Bu o'z navbatida inson huquqlari va erkinliklari hamda fuqarolik institutini o'rganishga yaxlit, kompleks yondashuvni talab qiladi. Hozirgi vaqtda inson va fuqaroning huquq va erkinliklarining tan olinishi mamlakat taraqqiyoti darajasini ochib berish bilan bir qatorda davlatning xalqaro-huquqiy integratsiyaga va boshqa davlatlar bilan yanada yuqori darajada hamkorlik qilishga tayyorligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: xalqaro huquq, inson huquqlari, yondashuv, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, – Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt.

**PROBLEMS OF ENSURING LEGAL REGULATION AND EFFECTIVE LEGAL
REGULATION IN THE FIELD OF HUMAN RIGHTS PROTECTION IN
INTERNATIONAL LAW: THEORETICAL ANALYSIS**

Abstract. In the second half of the 20th century, the doctrinal provisions of the Institute of International Rights and Freedoms of Man and Citizen became important among other institutions of international and national legislation. This institution became an integral part of the legal state and was an important result of the legal development of the society. In modern society, the problems of legal regulation and the need to protect human rights are not sufficiently developed.

This, in turn, requires a holistic, comprehensive approach to the study of human rights and freedoms and the institution of citizenship. Currently, the recognition of the rights and freedoms of a person and a citizen reveals the country's level of development, as well as the state's readiness for international legal integration and cooperation with other countries at a higher level.

Key words: international law, human rights, approach, International Covenant on Civil and Political Rights, - International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

**ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И
ЭФФЕКТИВНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ЗАЩИТЫ ПРАВ
ЧЕЛОВЕКА В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ**

Аннотация. Во второй половине XX века доктринальные положения Института международных прав и свобод человека и гражданина приобрели важное значение среди других институтов международного и национального законодательства. Этот институт стал неотъемлемой частью правового государства и явился важным результатом правового развития общества. В современном обществе проблемы правового регулирования и необходимости защиты прав человека недостаточно развиты. Это, в

свою очередь, требует целостного, комплексного подхода к изучению прав и свобод человека и института гражданства. В настоящее время признание прав и свобод человека и гражданина показывает уровень развития страны, а также готовность государства к международно-правовой интеграции и сотрудничеству с другими странами на более высоком уровне.

Ключевые слова: международное право, права человека, подход, Международный пакт о гражданских и политических правах, - Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах.

Milliy va xalqaro aspektlarda munosabatlarni qurishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish jahon hamjamiyati-davlat-shaxs zanjiri doirasida o'zaro munosabatlarning murakkab jarayonlari mavjudligini ko'rsatadi. Bu masala, ayniqsa, chora-tadbirlar samaradorligi va inson huquqlarini himoya qilish sohasidagi milliy va xalqaro huquq tizimlari uchun ahamiyati jihatidan dolzarbdir.

Muhimligi shundaki, har bir mamlakatda huquqni muhofaza qilish organlarida inson va fuqaroning huquq va erkinliklari buzilishiga oid misollar mavjud bo'lib, bu holatda mamlakatning rivojlanish darajasiga, fuqarolik jamiyatining huquqiy ongini rivojlantirish darajasiga uning siyosiy rejimiga bog'liqlik tendensiyasi kuzatilmaydi.

Darhaqiqat, inson huquqlari va erkinliklarining buzilishi ehtimolini istisno etib bo'lmaydi.

Inson huquqlari va erkinliklarining buzilishi uchun har qanday harakat, ba'zan esa harakatsizlik turtki bo'lishi mumkin. Ijtimoiy, siyosiy yoki shaxsiy huquqlar buzilishi mumkin va bu inson huquqlarini ta'minlash usullari va mexanizmlarini ishlab chiqish darajasiga bog'liq emas.

Umuman olganda, huquqbuzarlik avvalo jamoatchilikning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati yetarli darajada shakllanmasligi sabab bo'ladi. Bunday holatda esa davlat huquqiy ong va huquqiy madaniyat asoslarini insonlarga singdirish, jamiyatda madaniyatni rivojlantirishdan, fuqarolarning o'z huquq va erkinliklarini himoya qilinishini ta'minlanishi kafolati bo'ladigan qonunchilik asoslari bilan xabardor qilishdan hamda inson huquqlari buzilishiga salbiy munosabatni shakllantirishdan ma'lum darajada manfaatdor hisoblanadi.

Inson huquqlari va erkinliklarining xalqaro miqyosda amalda mustahkamlanishi, mavjud sharoit va rivojlanish tufayli fuqarolarga bunday huquqlar berilmasligi mumkin bo'lgan boshqa mamlakatlarda ushbu huquqlarga rioya etilishini nazorat qilish imkonini beradi, ammo bu huquqlarning buzilishini istisno qilmaydi deyish mumkin. Inson huquqlari va davlat tomonidan taqdim etilgan va milliy qonunchilik tizimida mustahkamlangan huquqlarga oid xalqaro standartlarni huquqiy jihatdan taqqoslash yuzaga keladigan muammolar va noaniqliklarga oydinlik kiritishi mumkin. Ya'ni, inson huquq va erkinliklarini davlatlar miqyosida solishtirish orqali muammo va kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha tegishli huquqiy choralar ko'rish imkonini kelib chiqishi mumkin.

Inson huquqlari va erkinliklarining milliy hamda xalqaro standartlarini uyg'unlashtirish qonunchilikni ishlab chiqishning asosidir. Inson huquqlari va erkinliklarining shakllanish, mustahkamlanish sivilizatsiyasi jamiyat taraqqiyoti, ko'proq davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni to'liq tartibga solish imkonini beradigan inson huquqlari va erkinliklariga oid qonunchilik majmuasini yaratishga borib taqaladi.

Shu bilan birga, hozirgi kunda xalqaro hamjamiyat o'rganilayotgan sohada huquqni qo'llash va tartibga solishning yagona tartibini shakllantiradigan yagona uslub va tamoyillarni ishlab chiqish ularni amalga oshirishdan manfaatdor ekanini qayd etish lozim. Bilamizki, davlat zimmasiga bir qancha funksiyalar yuklangan. Fikrimizcha, inson va fuqaroning huquq va erkinliklarini samarali himoya qilishni ta'minlash, qulay muhitga bo'lgan huquqlarni, insonlar uchun muhim bo'lgan moddiy va nomoddiy ne'matlarning xavfsizligini ta'minlash funksiyasini kiritish zarur.

Inson huquqlarining keng miqyosda mustahkamlanishi va qo'llanilishi xalqaro huquq institutining huquqiy ahamiyating uning funktsional to'liqligi va milliy huquq tizimlari uchun ahamiyatini ko'rib chiqish imkonini beradi.

1948 yilda qabul qilingan *Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi* barcha fuqarolar huquqlarining yagona ta'rifini o'rnatgan birinchi xalqaro hujjat hisoblanadi. Deklaratsiya qoidalarini 30 ta modddan iborat bo'lib, inson huquqlari to'g'risidagi *Xalqaro Billga* to'liq kiritilgan [1].

Quvonarlisi shundaki, deklaratsiya orqali insonparvarlik, mehr-oqibat, haqiqat tuyg'ulari mustahkamlandi, bu esa ularni hamma joyda qonuniy ravishda erkin qo'llash imkonini berdi [2].

Negaki, deklaratsiyada belgilangan qoidalar universal qoidalar bo'lib, ular har qanday shaxs tomonidan buzilgan istalgan huquqni himoya qilish va tiklash uchun qo'llanilishi mumkin.

Deklaratsiyaning ahamiyatligi qoidalarini ishlab chiqish va ular asosida mustaqil xalqaro hujjatlarni qabul qilish imkonini berdi. Bunday hujjatlarga quyidagilar kiradi: – 1966-yilda qabul qilingan *Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro Pakt*, – *Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro Pakt*. Inson huquq va erkinliklari sohasidagi xalqaro-huquqiy hujjatlar qoidalarining alohida ahamiyatini inobatga olgan holda, ularga rioya etilishiga ko'maklashish, ijtimoiy, moddiy va shaxsiy fazilatlaridan qat'i nazar, shaxsga nisbatan hurmatning fundamental asoslarini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Jahon tajribasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, Rossiya Federatsiyasi, boshqa har qanday davlat kabi, o'z fuqarolarining manfaatlari va huquqlarini himoya qilishni ta'minlashdan manfaatdor hisoblanadi. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, bunday manfaatning asoslari Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasining qoidalarida o'z aksini topgan. Xususan, Rossiya Federatsiyasi Prezidenti asosiy kafolatchi sifatida inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash masalalarini hal qilishni Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyaviy sudiga yuklaydi. Rossiya Federatsiyasi prokuraturasi esa qonunlarga rioya qilish ustidan nazorat vakolatiga ega bo'lgan davlat organidir[3].

Inson va fuqaroning buzilgan huquq va erkinliklarini himoya qilish bo'yicha qo'llaniladigan asosiy chora-tadbirlar quyidagilardan iborat bo'lishi kerak:

–buzilgan huquq va erkinliklarni himoya qilish uchun milliy qonunchilik tartib qoidalarini qo'llash;

–buzilgan huquq va erkinliklarni tiklash uchun xalqaro yurisdiksiya organlariga murojaat qilish imkoniyati.

Inson huquqlarining xalqaro miqyosda rivojlanishini hisobga olgan holda, bugungi kunda juda ko'p mamlakatlar huquq sohasida rivojlanishga, inson huquq va erkinliklarini to'liq, har tomonlama himoya qilish uchun tegishli baza yaratishga tayyorligini e'lon qilmoqdalar. Shu o'rinda fuqarolar huquqlarining buzilishi to'g'risidagi nizoni hal qilish bo'yicha amalga oshirilgan sa'y-harakatlar tufayli davlat qabul qilingan qarorlar ustidan shikoyat qilish va milliy qonunchilik

orqali hal qilib bo'lmaydigan nizoni hal qilish zarurati tug'ilganda xalqaro sud organlariga bevosita murojaat qilish imkoniyati ta'minlanishini aytish mumkin [4].

Hozirgi vaqtda inson huquqlarini himoya qilish borasida muayyan muammolar mavjud.

Huquqni qo'llash amaliyotiga nazar tashlaydigan bo'lsak, davlatlar ko'pincha yagona xalqaro qoidalarni qo'llashdan bosh tortadilar, ularni o'xshash milliy huquq normalari bilan almashtiradilar, bu erishilgan natijaga salbiy ta'sir qiladi va umuman olganda, xalqaro universallik tamoyilini rivojlantirishga to'sqinlik qiladi deyish mumkin. Qolaversa, inson huquq va erkinliklarini ta'minlash, himoya qilish masalalarini tartibga solish sohasida davlat mexanizmini ishlab chiqish ham muammo sifatida qaralmoqda. Ushbu tendensiya bizni tegishli qonunchilik qoidalarini ishlab chiqish zarurligi haqida ham o'ylashga majbur qiladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, ilmiy adabiyotlarni o'rganish va o'rganilayotgan masalalar bo'yicha mutaxassis bo'lgan alohida mualliflarning fikrlarini tahlil qilish yetarli terminologiya bazasining yo'qligi qabul qilingan me'yoriy-huquqiy qoidalarining sifatini sezilarli darajada yomonlashtiradi, degan fikrga kelish imkonini berdi, Nega deyilganda, u bir xil turdagi huquqiy tushunish imkoniyati, terminologik chalkashliklarni keltirib chiqaradi, turli mamlakatlar huquq institutlarini yagona tekislikda shakllantirish imkoniyatini oldini oladi. Hozirgi vaqtda davlatlar o'rtasidagi muloqot fuqarolarning huquq va erkinliklarini to'liq, har tomonlama himoya qilishni ta'minlash zarurati bilan bog'liq holda murakkablashmoqda. Jahon hamjamiyatiga va alohida davlatlarga taalluqli madaniy, huquqiy, ijtimoiy muammolardagi tafovutlar tufayli o'zaro tushunishga erishish juda qiyin bo'lib bormoqda.

Jahon hamjamiyati va davlatlar vakillari o'rtasidagi muloqot, hukumatlararo va nodavlat notijorat tashkilotlar darajasidagi o'zaro hamkorlik yo'li bilan erishilgan xalqaro kelishuvlarni hisobga olgan holda munozarali qoidalarni tartibga solish, murakkab geosiyosiy tendentsiyalardan chetga chiqish, inson huquq va erkinliklarini xalqaro huquqiy hujjatlar asosida tartibga solish hamda ta'minlash masalalarida umumiy kelishuvga erishish imkonini beradi. Umuman olganda, xalqaro shartnoma va konvensiyalarni ratifikatsiya qilish, milliy qonunchilikka ayrim huquqiy institut va tuzilmalarni kiritish maqsadga muvofiqdir. Masalan, Qiynoqlar va boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsituvchi muomala yoki jazoga qarshi Konvensiyaning Fakultativ protokoli yoki Nogironlarning huquqlari to'g'risidagi konvensiyaning Fakultativ protokoli, samarali qo'llanilishi mumkin bo'lgan asosiy aktlar. Bundan tashqari, inson huquq va erkinliklarini ta'minlash uchun qulay shart-sharoit yaratish maqsadida inson huquqlari sohasida milliy qonunchilikka hamda qonun chiqaruvchi organga kiritilgan institutlarga sifatli ta'sir ko'rsatadigan chuqur ilmiy va doktrinal tadqiqotlar olib borish zarur. Biroq, ming afsuski, jahon miqyosida inson huquq va erkinliklarini himoya qilish zamonaviy jamiyatda inson huquqlarini ta'minlashning muammoli xususiyatlaridan biri bo'lib qolmoqda.

REFERENCES

1. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. [Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi \(constitution.uz\)](http://constitution.uz).
2. Розенко С. Гуманизм в наказании по российскому уголовному праву, SHS Web Conf. 134, 00068 (2022)

3. С.К. Абрамян, К.В. Голубкина, Межведомственное сотрудничество на водном транспорте в Российской Федерации. Морские интеллектуальные технологии 1-2(43), 82–85 (2019)
4. O. Simonova. Issues of legal provision of international cargo transportation. SHS Web Conf. 134, 00123 (2022)
5. Боран-Кешишян А., Астрейн В., Кондратьев С. Формализация общей стратегии принятия решений по достижению комплексной безопасности судна. Морские интеллектуальные технологии 1-2(43), 127 (2019)
6. E.A. Fedorova, A.V. Chizhikova, Civil law and legal awareness of future lawyers against corruption, SHS Web of Conferences 134, 00124 (2022)
7. A.Egamberdiyev. Xalqaro huquqni muhofaza qiluvchi tashkilotlar. O'quv qo'llanma. Toshkent – 2020.
8. G.Yuldasheva, N. Gafurova. Inson huquqlari. Toshkent – 2023
9. Inson huquqi. Darslik. Toshkent – 2021. “Yuridik adabiyotlar publish